

A M Á S O D I K E R D É L Y I N E M Z E D É K K Ö L T Ő I

EGY HŐSI NEMZEDÉK örökségét szokták számonkérni az erdélyi fiatal költőkön. A hagyományt, mely az ő esetükben más és lényegesebb, mint Magyarországon, ahol egy írói emberöltő hagyománya erősen erőszakolt. Az erdélyi költő elődeitől a magatartás örökségét veszi át, melynek egyéni ízét éppen a különállás varázsa, az egy nyelven és lelkületen belüli csoportosulás adja meg. Erdélyi költő és magyar költő nem jelent egyet, különbségük lényegbevágó. Nem egyszerűen nyelvjárás és érzelmvilágbeli eltérésről van közöttük szó, mint akár az Észak és a Dél német költői között. Az erdélyi költőnek a külön fejlődés adja meg bélyegét, az évszázados külön-zárt, különmagyar fejlődés. Hiszen az első irodalmi eszméléstől kezdve két magyar központ körül indult meg a fejlődés, és ez a két központ akkor találkozott csak, amikor az elkülönülés erős és végleges volt már: a tizenkilencedik században. Amikor tehát a háború után az „erdélyi“ költő és „erdélyi“ irodalom szóbakerült, csak egy meglévő, rejtőző fogalom lett tudatossá. A magyar lét, a magyar faji lét két külön és csak lényegében egy-gyökerű öntudata alakította ki a nemzeti irodalom magyar és erdélyi kettősségét. Két külön magyar világ irodalma ez, mindkettőnek születésétől fogva más a légköre. Más az államforma, más a hitvallás, más a kultúra és természetesen más a föld, a táj és más a hazafiság fogalma és lényege.

Ennek az Erdélynek, ennek a más-magyar hagyománynak nyomát keresik a hősi nemzedék, a vallók-vállalók utódaiban. Az aggodalom, az apák szorongása érthető. Nem egyszerű irodalmi örökösödésről döntenek az utódok, a magyar nyelv és magyar betű erdélyi létéről, hanem ennek a szellemnek további létéről. Az utánpótlás él és léleklizik, a „második nemzedék“ értékes és méltó: de méltó-e az erdélyi szellem hagyományában, egy írói emberöltő teremtő munkájában? És amikor egyre sűrűbben és egyre sürgetőbben keresik az utánpótlást, – egyre jogosabb is a szorongás. Az ő, Reményik Sándor személyében, elvetette az „új arcvonal“ első csoportosabb jelentkezését és fájdalmasan vetette szemükre a megváltozott törekvéseket, célkitűzéseket látva: „ez kell, *kollektív* irodalom, a jövő zenéje. Mi megmérettünk és könnyűnek találtattunk“. A nemzedék-társ, Dsida Jenő, se fogadja el a jelentkezést, de nem tudja azt a programot szóval is kimondani, amit Reményik Áprily versével idéz a jövő szeme elé. Utánpótlás van, de erdélyi ez az utánpótlás? – kérdezik mindketten.

Különbség erdélyi fiatal és magyar fiatal költő között alig van. Az ifjú Erdély a lírikusok korát éli, mint az ifjú Magyarország. A líra pedig csodálatos magánügy. Elvész benne a program, a kimondott lényeg és megmarad sértetlenül a költő. Áprily és Reményik is jellegzetesen lírikusok, de lírájuk cselekvő és egy fajta szorongásának ad hangot. Reményik érdekes alkalmi-költősege, Áprily jelképekben rejtőzködő fájdalma, többet ad a költő mondani-valójánál. Vállalják a váteszt, az útmutatót és ebben a nagyszabású szerepben saját lírájuk is egyetemesebb, szélesebb arányokat kap. Az ifjú Erdély költőinél ez a szerep elsikkad. Erdély ritkán és egy szent, de távolabbi közügyként tűnik elő verseikből, éppúgy mint Európa. A fontos, az elő-előbukkanó tárgy jelképe: az alvó kedves, minden lírai költő egyetlen muzsája. Ha emberi felelősségről kérdezzük őket, legtöbbször egy ember felelősségével felelnek. Ha erdélyi felelősség felől, oszló hangulatokkal válaszolnak. Létük vállalása már csak kevesüknek jelent valamit és a kor költőit követve beállanak az európai költői magatartás pózába: átengedik a vátesz szerepét a tanulmány-íróknak, a kor hőséneke. Érdemes verset írni az én magánügyem tisztázásának célján kívül másért? A költészet játék, felelik legtöbbször (és éppen azok, akik értékben a legtöbbek közöttük), a költő pedig, ha őszinte, játszani akar.

Lényegében ez a passzív tartózkodás, a forma játéka, a költészet mesterségbeli részének hangsúlyos szerepe, a hangulat szelid bukkókussága és álcázott népiessége adja meg a fiatal magyar költők jellemvonását is. Az elkülönülés tehát inkább helyzeti, és nem annyira lényegbevágó, mint Áprily és Reményik költőnemzedékénél. Ujdonságuk legértékesebb vonása akkor az volt, hogy magyarok tudtak lenni az iskolás színvonal fölött, az érzelmeik és sorsuk mélyén. Nemzeti költők időszerű színvonalon, akikben az erdélyi sors-vállalás faji sorsvállalás volt. Ahogy Reményik ma írja Végváriról:

*Hisz abban, ami örökkévaló,
Fegyverrel, csellel ki nem irtható,
Abban, mi bennünk oly magyar s oly mély,
Hogy idegen kéz odáig nem ér.*

A fiatal erdélyi költőkben Erdély a harangozó Atlantisz, de harangszavát elnyomja már az európai sors-vállalás hangja. Szemlér Ferenc például többször írja le ezt a szót: Európa, mint Áprily talán Erdélyt és többször emleget szorongva apokalipszist, pusztulást Európa tájai fölött – és fájdalommal is –, mint a mérhetetlen gyászu Végvári Magyarország fölött. Dsida Jenő, ez a jellegzetesen l'art pour l'art költő, egyik végtelen lamentációja fölé pedig a „világ harmincmillió munkanélkülijét“ írja jelentős mottónak. Pedig őket vállalta egyedül kemény írásában Reményik Sándor és őket nevezte „nekünk beteljesedő drága reménységünknek“. Erdély érzés és hangulat bennük, nem az a minden ízében ősi erdélyi magatartás, mint az elszármazott Jékely Zoltánban, aki egyedül és a magyarországi irodalom légkörében élve képviseli közöttük az ősök és apák egzisztenciálisan erdélyi típusát. Erdély: nem kikerülhetetlen sors már, hanem elsősorban táj, a nyomot hagyó légkör. Néha jelentkezik Szemlér Ferencnél, néha föltűnik Kiss Jenőnél, néha Szabédi Lászlónál és Dsida Jenőnél. De ez végeredményben elenyésző és nem ez adja a fiúk második nemzedékének jellegét.

Szemlér Ferenc számára elsősorban Európa a fontos. Ezt kívánja menteni, ennek a pusztulása fölött ül sírva és kétségbeesetten, mint a „művelt költő“ erdélyi képviselője. De célja már az új világ, a jövő világrendje, vagy Reményik gúnyjával: a jövő zenéje. Ez a poeta doctus a kollektivitást keresi és az egész világ szociális lelkiismeretét ébresztgeti. Hogy sok ebben az önkéntes szerep-vállalás, a költő megszokott és elkerülhetetlen fogadatlan prókátorsága, – ez természetes is Szemlérnél, aki tudja, hogy hatalom kezében a költészet, emberi felelősség eszköze. De természetes az is, hogy éppen az ihlet hideg szabályossága és kiszámítottsága miatt, nem ezekben a verseiben jó költő, hanem ott, ahol szelid bukólikus érzések között számol be önmagáról. A Homoród felé hideglelés vallomása, az Ember és táj lágy mélabúja messze van a nyiltan, programként valló „szociális“ költők egyszerű és keresetlen célzatosságától. De messze van ugyanakkor *Dsida* Jenő vérbeli költői játékaitól. Dsidánál a tárgy mindig egy belső, velejéig lírai hangulat, amelynek a vers gyengéd, futó tükrözése. Nem keres mondanivalót, mert minden mondanivaló számára. Nem hajszolja a „jelentés“ tüneményét, verse sohasem jelent, sohasem mond, hanem mindig *van*. Költészet? Elsősorban csak az. Fölösleges „témáit“ kutatni, álláspontjait magyarázni, „költői lelkivilága“ körül felfedező utat tenni. A költő megdöbbenő ellentétei lapulnak verseiben. *Kiss* Jenő éppígy csak költő. Számára a költészet mesterség elsősorban, a nyelv próbája, hajlékonyságának vizsgálója, A „vatesz“ szöges ellentéte, időtlen és mindig időszerű. Magáénak vallhatja a Kertben nagyszabású élményét és épp így a Tóban tükröző szonett parnasszien ötleteskedését. *Varró* Dezső még mélyebben hatol a költészet formai titkai közé. A szó szinte már különélő valami verseiben, hangulata és jelentése van, megáll önmagában és helyzeti tartalma a fontos. Itt minden csak egy érzés, egy gondolat, jóformán az is körvonalban. A vers maga bentmarad a költőben, az ő kiszakíthatatlan tulajdona, szavakat hullat csak ki belőle, jelzésül. Náluk a vers az egyetlen kifejezési forma, a többi nemzedék-társnál már a mindenés írói tevékenység egyik szorgalomténye. Mögötte ott feszül a próza, izmosan, a vers csak takarja és leplezi. Az élmény már nem a költő élménye, hanem az epikusé. *Szabédi* László vallja be ezt egyedül nyílt szóval, amikor megírja a Kelen Péter polgári hőskölteményét. *Bözödi* György verseiben is a novella élménye az elsőbb, a vers maga tisztázatlanul tétova a prózai lejtés kötetlensége és a szabadvers súlyos belső kötöttsége között. *Koós-Kovács* István naturalista versei nagyon messze vannak már a vers műfaji sajátosságaitól és nagyon közel a prózához. *Flórián* Tibor pedig egyenesen elveti a szabadvers külső jegyeit is és telivér lírai magból prózaverset ír.

Vers és próza, legszemélyesebb líra és programköltészet között így állanak a második erdélyi nemzedék költői. Szorongásuk már európai szorongás, ami most már erősen és mind erősebben köti őket nemzedékük magyar fiataljaihoz. Vállalkozásuk ma már nem az, ami a hősi első nemzedéké volt, talán nem is lenne rá abban a formában szükség. A szót már útnak bocsájtották, a „romon virág“ kinyílt és a költő akarva-vonakodva kénytelen hozzálátni az európai tájékozódáshoz.

THURZÓ GÁBOR.